

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Národní pedagogický institut ČR/IPs Podpora krajského akčního plánování/P-KAP/srpen 2020

PODPORA INKLUZE

MANAŽERSKÉ SHRNU TÍ VE FORMÁTU „PROČ? – CO? – JAK?“ SWOT ANALÝZA OBLASTI INTERVENCE

II. a III. část pojetí tematické oblasti intervence ve verzi pro decizní sféru
vzdělávací politiky České republiky

II. Manažerské shrnutí pro oblast Podpora inkluze

PROČ je tato oblast důležitá

Z jakých důvodů podporovat inkluzi ve vzdělávání na SŠ a VOŠ? Než budete číst dál, zkuste si na tuto otázku odpovědět sami. Co vás napadá?

Vyspělá společnost se musí vypořádat s výzvou, jak se postavit k lidem, kteří se vymykají zavedeným normám a jsou prostě jiní. V našem případě je tedy otázkou, proč usilovat o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků nadaných společně s žáky intaktními (žáky bez speciálních vzdělávacích potřeb).

Objevuje se i názor, že společné vzdělávání vede ke snížení kvality vzdělávání, obzvláště u intaktních žáků. Pokud je však prováděno správně, pak rozvoj dovedností a znalostí žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, i těch intaktních hovoří ve prospěch inkluze.

Podporovat tedy inkluzi ve vzdělávání neboli společné vzdělávání? **Ano**, společné vzdělávání je přínosem nejen pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků nadaných, ale i pro ty ostatní a potažmo pro celou současnou i budoucí společnost.

CO tuto oblast charakterizuje

Ve společném vzdělávání jde především o přizpůsobení edukačního prostředí žákům, založeném na schopnosti pedagoga diferencovat vzdělávací obsahy. V takovém vysoce kvalitním prostředí lze pracovat s heterogenní skupinou žáků; akceptovat různorodost pohlaví, etnicity, kultury, jazyka, sociálního prostředí, popř. věku. Lze do jisté míry pracovat i s různou úrovní studijních předpokladů včetně žáků se speciálními vzdělávacími potřebami či žáků s mimořádným nadáním. Inkluzivní vzdělávání dává možnost vytvoření „školy pro všechny“.

V této souvislosti je však potřeba zároveň zdůraznit i přiměřenost zvolených cílů. Jedním ze základních předpokladů úspěchu společného vzdělávání je volba vhodného oboru vzdělání. Zde má velký význam spolupráce s kariérovými poradci na základních i na středních školách s cílem vybrat pro každého žáka takový obor, který by byl schopen nejen vystudovat, ale následně i uplatnit v praktickém životě.

Nejvýznamnější přínosy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami:

- Častější navazování sociálních vztahů, přátelství atd. v jejich přirozeném sociálním prostředí (blízko bydliště apod.)
- Více vzorů k dosahování školního úspěchu, sociálních dovedností a způsobů chování
- Jsou více vystaveni běžnému kurikulu (tedy RVP pro střední školy)
- Vyšší úspěšnost v dosahování reálných cílů stanovených v IVP, a tím i posílení motivace ke vzdělávání,
- Větší schopnost se učit nové dovednosti a schopnost generalizovat
- Častější a snazší integrace v různých prostředích v budoucnu
- Více možností k interakcím s vrstevníky,
- Větší očekávání ze strany vyučujících, spolužáků i sebe sama

Přínos pro žáky bez speciálních vzdělávacích potřeb:

- Kultivace schopnosti přijetí diversity a hodnocení jejího přínosu
- Přijetí a porozumění rozdílům mezi lidmi
- Získání respektu k lidem obecně
- Připravenost na dospělý život v pestré (inkluzivní) společnosti

- Příležitost naučit se dovednostem vyučovat ostatní
- Lepší školní výsledky

JAK je nevhodnější tuto oblast rozvíjet a podporovat

V současné době existují rozdíly v pojetí společného vzdělávání na středních školách. Liší se v postojích, v přístupu, v organizaci i v míře proškolení pedagogů. To je ovlivněno řadou ukazatelů, zejména pak:

- a) Rozdíly mezi školami a skladbou učebních a studijních programů, z toho plynoucích rozdílů ve skladbě žáků. Zároveň se setkáváme s různými interpretacemi některých témat společného vzdělávání, které by do budoucna bylo prospěšné sjednotit.
- b) Potřeba stabilizace finančních zdrojů.
- c) Snižování administrativní zátěže v kontextu vykazování podpůrných opatření.
- d) Vysvětlování principů inkluze laické veřejnosti ovlivněné mediální zkratkou.

Významnou roli v realizaci společného vzdělávání hrají školní poradenská pracoviště, která nesou odpovědnost za problematiku inkluze nejčastěji, především pak výchovní poradci, a to včetně spolupráce se sociálními službami. Považujeme za prospěšné zajistit plnou funkčnost školních poradenských pracovišť a podporovat jejich rozšiřování o školní psychology, speciální pedagogy, případně kariérové poradce.

Tolik jen krátké shrnutí odpovědí na otázku, jak kvalitní společné vzdělávání zajistit. Více se tímto zabýváme v následující SWOT analýze, která zejména ve své hodnotící části nabízí řadu návrhů.

III. SWOT analýza za oblast

Silné stránky (strengths) zejména škol	Slabé stránky (weaknesses) zejména škol
<ul style="list-style-type: none"> - existující mnohé příklady dobré praxe v prosazování inkluze na školách, - snaha aktérů v oblasti společného vzdělávání se scházet a sdílet zkušenosti (semináře, workshopy), - snaha škol o zbudování bezbariérového prostředí – v závislosti na zvyšujících se možnostech finanční podpory, - existence kariérového poradenství na školách, které nasměruje žáky do oborů dle jejich schopností a motivace – viz předpoklady ke studiu níže v kvadrantu příležitosti - provázanost s intervencí Kariérové poradenství, - většinou dobrá orientace v oblasti inkluze u výchovných poradců, - zájem části pedagogických pracovníků o nové informace a dovednosti v oblasti inkluze, - na řadě škol probíhají cílená školení – např. pro práci s žáky s autismem, - v důsledku lepší diagnostiky se zvyšuje počet žáků s přiznanou potřebou podpůrných opatření (dále PO) – a v důsledku toho dochází k lepšímu zohlednění jejich vzdělávacích potřeb, - existence školního poradenského pracoviště (dále jen ŠPP) v základní* formě (tj. ve složení výchovný poradce a školní metodik prevence) na všech školách, - pedagogické fakulty aktuálně začínají doplňovat obsah studia budoucích pedagogů o témata související s inkluzí <p>* Vysvětlivka: rozšířená forma ŠPP pak oproti základní obsahuje navíc pozice školního psychologa a školního speciálního pedagoga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - příliš mnoho žáků ve třídách vede k vyšší náročnosti pedagogického procesu společného vzdělávání, - problém v pochopení dvojí výjimečnosti (současný výskyt nadání a další diagnózy) – v pedagogickém procesu je často nepochopen a žáci jsou nahlíženi jako průměrní, - neadekvátní pochopení využití oborů „E“ pro žáky se SVP, ze strany škol, - zatím velmi slabá spolupráce s dalšími organizacemi - neziskovky atd., - stále nízká informovanost o platné legislativě v pedagogických sborech, - tíha společného vzdělávání je často na bedrech výchovného poradce (v nenominované roli koordinátora inkluze) a je odvislá od jeho osobnosti a přesvědčovacích schopností k podpoře žáka se SVP v závislosti na typu školy, - negativní postoje části pedagogů vůči společnému vzdělávání, zejména na odborných školách, a neochota přijmout změny, - nízký zájem o problematiku společného vzdělávání => malá snaha o vytvoření podmínek pro inkluzi, - obava z působení asistenta pedagoga ve výuce, - nárůst žáků s poruchami chování (včetně nediagnostikovaných), a z toho pramenící obavy z nezvládnutí výuky a narušení jejího průběhu, - školy se pozdě a pomalu adaptují na legislativní změny - Vyhlášku č. 27/2016 Sb. v platném znění, - neadekvátní posouzení předpokladů ke studiu (zejména zdravotní způsobilosti) u žáků se SVP, chybná volba oboru a následný problém s uplatněním v praxi, a mnohdy již při studiu samotném, - otázka možnosti získávat finanční prostředky ze „Šablon“, případně jiných dotačních titulů na personální podporu společného vzdělávání v dlouhodobém horizontu, - nadměrná administrativní zátěž pracovníků v oblasti inkluze, zejména výchovných poradců.

Příležitosti (opportunities) škol i celého systému	Hrozby (threats) škol i celého systému
<ul style="list-style-type: none"> - působení týmu odborníků (garanti inkluze) v každém kraji po celé republice, včetně podpory školám formou doporučení ve zprávě o stavu inkluze ve vzdělávání na škole, - veřejná diskuze – možnost téma komunikovat, směrem k zamyšlení a tříbení názorů a postojů (předpokladem jsou ovšem relevantně vzdělaní, komunikačně vybavení a názorově pevní účastníci diskuze), - poučit se z chyb a snažit se o prosazení myšlenky inkluze formou správné a odborně podložené argumentace ve snaze zlepšit mediální obraz a povědomí občanů/rodičů, - možnost podpory rodičovských skupin prosazujících myšlenku inkluze, - možnost specifikace předpokladů ke studiu (zdravotní způsobilost...), - podpora žákům se SVP ve volbě oboru odpovídající jejich možnostem a následné profesní dráze, - projekty podpory z Evropských fondů, - další projekty ve vazbě na společné vzdělávání a spolupráce mezi nimi (APIV A, APIV B, IKV, KIPR), - podpora kariérového poradenství již na úrovni základní školy a přenos informací o jejich podpoře/podpůrných opatřeních na úroveň SŠ, provázanost s intervencí Kariérové poradenství, - metodická spolupráce se školskými poradenskými zařízeními, tj. PPP a SPC (dále ŠPZ), zajištění společné komunikace škol a poradenských pracovišť, - podpora pedagogické diagnostiky - identifikace žákových potřeb v pedagogickém procesu, která je základním předpokladem pro identifikaci a následné doporučení PO ŠPZ - pracovat s pozitivními výsledky působení asistentů – v rámci školy i jako motivaci pro vedení škol formou informací z plošné zkušenosti dobré praxe, - možnost rozšíření ŠPP nad úroveň základní formy, včetně vytváření míst školních psychologů v potřebném úvazku – „poskládání“ úvazků školního psychologa na několika místně blízkých školách najednou, - využití školních akčních plánů a plánů aktivit. 	<ul style="list-style-type: none"> - horší dostupnost relevantních učňovských oborů pro žáky ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí (např. SVL), kteří nebudou cestovat za vzděláváním, - společné vzdělávání je často chápáno pouze v kontextu přímé spolupráce s PPP a SPC, mělo by být více vnímáno i jako podpora v přístupu k cizincům, žákům ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí a k nadaným (nejen těm mimořádně nadaným), - fenomén nadání, jeho identifikace a diagnostika, je často rozdílně vnímaný aktéry pedagogického procesu – žák je ohrožen ztrátou motivace při unifikaci a normalizaci v pedagogickém procesu, - absence individuálního přístupu k potřebám žáků ve velkých školních institucích, - nízké povědomí pedagogů o nadání a velmi nízká podpora (problém identifikace nadaných a prezentace jejich dovedností), - zvyšuje se počet žáků s potřebou PO – což znamená vyšší nároky na zvládnutí výuky ze strany učitele, včetně vyšších nároků na jeho podporu, - žáci s OMJ (odlišným mateřským jazykem) s žádnou nebo nedostatečnou znalostí českého jazyka, nemohou do doby jeho osvojení na relevantní úrovni absolvovat vzdělávací proces odpovídajícím způsobem, - neadekvátní příprava pedagogů pedagogickými fakultami v oblasti inkluze – chybějící provázanost studia a reálné praxe, chybějící metody, formy a způsoby práce v rámci aprobační bez zaměření na speciální pedagogiku, - dlouhodobá přetíženost školských poradenských zařízení (dále jen ŠPZ) má primárně vliv na kvalitu jejich práce i dodržování legislativně daných lhůt, sekundárně pak nemají ŠPZ kapacitu na metodické vedení ŠPP v základní formě a spolupráci se školami, - z části neadekvátní pochopení využití oborů „E“ pro žáky se SVP, ze strany ŠPZ, která dávají doporučení při přechodu ze ZŠ na SŠ (např. u žáků s ADHD a špatným prospěchem).

Jak pomoci silných stránek využít příležitosti? (S-O hodnocení)

- posílit metodickou a konzultační podporu školám ke společnému vzdělávání (konkrétní dotazy, příklady dobré praxe, diskuzní skupiny...),
- posílit prakticky orientované další vzdělávání pedagogů ve specifických oblastech (nové informace v inkluzi, pedagogická diagnostika, spolupráce s asistentem pedagoga atd., posílení spolupráce s výchovnými poradci, využití strategie individualizace a diferenciací prostřednictvím metod, organizačních forem, volby cílů, obsahů, zjišťování výsledků učení a jejich hodnocení),
- vést citlivou, ale zároveň odborně a argumentačně podloženou informační kampaň s cílem minimalizovat obavy a zlepšit mediální obraz a povědomí o společném vzdělávání u odborné i laické veřejnosti/rodičů,
- zajistit plnou funkčnost školního poradenského pracoviště (tzv. rozšíření ŠPP nad úroveň základní formy) všude, kde je to možné,
- deklarovat a definovat požadavky pedagogů vůči asistentům, včetně konkretizace představ o jejich působení, zabránění „invalidizaci“ žáka a jeho stigmatizaci (k tomu dochází, když jsou žákovi poskytovány přehnané úlevy a není adekvátně rozvíjen),
- využít finanční podporu z evropských fondů ke zbudování bezbariérového přístupu studentů s handicapem do školy, zajištění možnosti orientace žáků po budově (bezpečný pohyb),
- podpořit vzájemnou prostupnost informací o obsahu studia, profesních kompetencích směrem k žákovi a jeho příprava na profesní dráhu (adekvátně k možnostem žáka v rámci kariérového poradenství), včetně provázanosti informací o žákovi mezi úrovní ZŠ a SŠ,
- podporovat svépomocné rodičovské skupiny, resp. společenství rodičů žáků se SVP, zejména s PAS, podpoří porozumění potřebám těchto žáků,
- posílit ŠPP o pozici kariérového poradce (využití projektů ESF).

Jak využít příležitosti k odstranění slabých stránek? (W-O hodnocení)

- informovat o studijních oborech a jejich podmínkách žáky (studenty) a jejich zákonné zástupce, včetně negativního dopadu na žáka při nerespektování studijních předpokladů (zejména zdravotních),
- využít informační kampaně o společném vzdělávání (viz S-O hodnocení) a možnosti rozšíření ŠPP s cílem vést zainteresované lékaře k adekvátnímu posouzení způsobilosti ke studiu a výkonu povolání (spolupráce pracovníků ŠPP s lékaři, vyjasnění zodpovědnosti za neadekvátní posudky způsobilosti atd.),
- v rámci metodické podpory urychlit implementaci společného vzdělávání,
- zajistit dlouhodobé finanční zdroje pro podporu společného vzdělávání, zejména pak na personální podporu (viz nyní např. Šablony),
- formou správné a odborně podložené argumentace měnit negativní postoje části pedagogů vůči společnému vzdělávání, zejména na odborných školách, a přesvědčit je o potřebnosti přijmout změny (obdobně jako v S-O hodnocení u veřejnosti),
- využít synergie spolupráce s dalšími projekty pro posílení spolupráce škol s dalšími subjekty (neziskovky atd.),
- formou např. příkladů dobré praxe podpořit mírnit/odstranit obavu z působení asistenta pedagoga ve výuce,
- využít metodické podpory a spolupráce se ŠPZ k zainteresování pedagogů odborných škol do procesu inkluze v odborné praxi žáků (návštěva pracovníků ŠPZ na odborných výcvicích, vzájemná konzultace v praxi, v rámci odborného výcviku doporučení PO pro žáky se SVP na míru atd.),
- iniciovat konstruktivní diskuse pedagogů s cílem podpořit jejich erudici a autoritu (vytvořit vlastní „inkluzivní projekt“ – jsou schopní, umí, vědí jak!),
- iniciovat a podpořit diskusi s pedagogy na téma dvojí výjimečnosti – přiblížení obsahu výjimečnosti s úzkou profilací – možnost úvahy o pozici tzv. guru předmětu/Head Hunter, tj.

určeného pedagoga z předmětové komise – dle každého předmětu umožnit pedagogům objevovat talent s vlastní angažovaností na jeho výsledcích (podpora tandemu žák-učitel jako průvodce),

- vytvořit rozpracovanou nabídku středoškolských oborů s deklarací příležitostí a rizik pro žáky se SVP pro jejich adekvátní doporučení žákům s potřebou PO. Stran oborů typu E – byť je obvyklé, že podmínkou přijetí žáka je lehké mentální postižení, bylo by vhodné zvýšit povědomí o tom, že obory E jsou určeny výhradně jen pro vzdělávání žáků s LMP,
- posílením týmu ŠPP o další odborníky dojde k rozdělení role „apoštola inkluze“ a jejich společným působením a interním pojmenováním cílové skupiny, pro kterou je vhodný konkrétní vzdělávací program dojde následně k přijetí formy a definice inkluze, tak jak ji škola sama o sobě definuje... Zvnitřněním hodnot a norem společného vzdělávání, které může proběhnout pouze ztotožněním se či formulováním vlastního postoje k inkluzi tak, jak ji každý z pedagogů je schopen přijmout...
- společná diskuse a prostor pro vlastní pojmenování formy a obsahu „společného vzdělávání“ tak, jak z „mé“ pedagogické dílny vychází, je cesta k pochopení a přijetí. Ovšem prostorem se rozumí i abreakce z tlaku, který je vnímán pedagogickou veřejností restriktivně. Pedagogika je služba. Měla by být takto i vnímána. Služba státu s vědomím nejvyšších hodnot, které ctí a všeobecného blaha, kterému jedinému slouží.
- dodržovat náplň práce asistenta pedagoga a odstranit obavy z něj ve výuce vyšší mírou zapojení asistenta školního, jako nepedagogického pracovníka, či zapojení sociálního asistenta, který by zajišťoval cílenou a účinnou podporu vůči žákům ze sociálně znevýhodněného prostředí, podpořil spolupráci s rodinou, a zároveň byl mediátorem těchto vztahů,
- supervize, zážitkové semináře přímo pro sborovnu, semináře a péče o pedagogy je jedním z prostředků zabránění syndromu vyhoření nebo např. formou spolupráce s profesionálními supervizory nebo mentory apod.,
- pomalá adaptace škol na novou legislativu kontra veřejná diskuse jako návrat k „vlastní definici inkluzivního projektu“ – podpora potřeby rozhodovat či se na rozhodování účastnit,
- metodicky podpořit tvorbu školní inkluzivní koncepce – přinést metodiku „jak na věc“, je potřeba vyvolat v pedagogické veřejnosti pocit kompetentnosti a odbornosti.

Jak využít silné stránky k odvrácení hrozeb? (S-T hodnocení)

- nezapomínat při zavádění inkluze na žáky nadané a sladění pedagogického procesu s žáky intaktními – společné vzdělávání,
- využít školních poradenských pracovišť pro posílení identifikace nadání, a posílení jednotného vnímání nadání aktéry pedagogického procesu, včetně spolupráce s koordinátorem nadání na krajské úrovni (NIDV),
- posílit u žáků s OMJ (odlišným mateřským jazykem) znalost českého jazyka, včetně úrovně jazyka odborného vzdělávání,
- prezentovat příklady dobré praxe, které by dostatečně pregnančně předvedly realitu a potřebnost inkluzivního (společného) vzdělávání. Mělo by se jednat o modelové situace řešení např. školního neúspěchu žáka s PO (case study). Konkrétní příklady musí obstát před „mantrou“: To nejde při tomto počtu. Oni nechtějí, apod.“ Součástí by také mělo být rozpracování konkrétního příkladu např. konkrétní podpůrný plán pro žáka, na kterém se osobně podílí a cíle si sám stanovuje,
- zajistit přípravu pedagogů VŠ fakultami pro konkrétní situace pedagogické praxe s důrazem na oborovou didaktiku, resp. schopnost jít žákovi vstříc – s cílem najít uzlový bod neznalosti (prof. Slavík, prof. Hejný) ve znalostní vývojové škále žáka, včetně doporučení využívat Vygotského zónu nejbližšího vývoje a scaffoldingu (konstruování opory),
- jasně definovat práci s asistenty pedagoga (zamyslet se nad potřebami a očekáváními vůči práci asistenta pedagoga napříč všemi aktéry – asistent x učitel, asistent x žák, asistent x rodiče – všichni v systému, jako podpora žáka v pedagogickém procesu a jako podpora učitele).

Zajistit pravidelnou supervizi této práce (individuální i skupinovou). V této oblasti je vysoká potřeba podpory a definování konkrétních požadavků a kompetencí obou aktérů (učitel, asistent). Definice a doba poskytování pedagogické podpory asistentem a stanovení cílů podpory (tato nebývá zcela jasně definována!),

- využít ŠPP s konkrétním zadáním vedení školy k monitoringu potřeb jednotlivých žáků cílenou podporou žákům ohroženým školním neúspěchem, depistáží ve spolupráci s pedagogy za účelem objevování nadaných žáků. Důraz by měl být kladen na cílenou a adekvátní podporu.

Jak snížit hrozby ve vztahu k slabým stránkám? (W-T hodnocení)

- zkvalitněním přípravy pedagogů pedagogickými fakultami v oblasti inkluze – intenzivnější provázanost studia a reálné praxe, vhodné metody, formy a způsoby práce v rámci aprobační se zaměřením na speciální pedagogiku atd. – připravit pedagogy lépe na práci v oblasti inkluze,
- podpořit využití oborů „E“ pro žáky se SVP ze strany škol,
- zlepšit dostupnost relevantních učňovských oborů pro žáky ze sociálně-ekonomicky a kulturně znevýhodněného prostředí (např. SVL),
- vést pedagogy k osvojení metody mapování třídního kolektivu – pedagogická sebezkušenost – semináře a programy ESF – pojmenování rolí, třídní dynamika, screening nadání (jak a co hledat),
- mapovat potřeby evidovaných žáků ze strany ŠPP – cílená, indikovaná a limitovaná podpora, zpracování plánu podpory, na kterém je žák zainteresován,
- vést pedagogy ke snaze zaznamenat potenciál žáka, vhodné je využití skrytého potenciálu – hledání originality v řešení,
- využít spolupráce neziskového sektoru k podpoře komunit, práce s cílovými skupinami, provázání spolupráce se školami – konkrétní zakázka – doprava – doučování – motivační stimuly pro žáky dle kulturního vzorce,
- spolupracovat s neziskovým sektorem na základě grantů a projektů – podpora žáků s nadáním v odpovídajících aktivitách (partnerství), sociální programy pro školy – krizová intervence,
- využít spolupráce s neziskovými společnostmi pro výuku češtiny u cizinců – participace na vzdělávacím procesu,
- využít podpůrných pracovníků (např. sociální asistent) pro podporu žáka v jeho sociálním prostředí a doplnit ŠPP o další pracovníky z podpory ESF.